

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 8 Sayı: 39 Volume: 8 Issue: 39

Ağustos 2015 August 2015

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

OSMANLI DEVLETİ DÖNEMİ GRAVÜRLERİNDE İSTANBUL BETİMLEMELERİ* DEPICTIONS OF ISTANBUL IN OTTOMAN ENGRAVINGS

Mehmet Emin KAHRAMAN**

İsmail Erim GÜLAÇTI***

Öz

Osmanlı Devleti 600 yıllık hükümdarlığı süresince üç kıtaya yayılan bir coğrafyaya hükmetmiştir. Geniş yüzölçümüne sahip bir coğrafyada birbirinden farklı kültürler ve milletler bulunmaktaydı. Tüm bu farklılıkların bir arada bulunduğu devlette yönetim işleri İstanbul'dan sürdürülmekteydi. İstanbul ayrıca içinden boğaz geçen tek şehir olması ve eski Bizans İmparatorluğu'nun da başkenti olmasından dolayı komşu ülkelerin ilgi odağı olmuştur. Hükümdarların saray yaşantıları, Osmanlı kültürünün günlük yaşamdaki ve sanattaki etkisini öğrenmek isteyen araştırmacılar sık sık İstanbul'a ziyaret etmişlerdir. Bu ziyaretçilerin içinde sanatçılarda yer almıştır. İstanbul'un coğrafik güzelliklerini, saraylarını, günlük yaşamdan görüntüleri ve önemli törenlerini resmeden sanatçılar, Osmanlı Devleti'yle ilgili görüşlerini ülkelere döndüklerinde kitap olarak basmışlardır ve tüm çizimlerini gravüre dönüştürerek kitaplarında değerlendirmişlerdir. Bu çalışmada da İstanbul'a gelen gravür sanatçıları ve eserleri incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: İstanbul, Osmanlı İmparatorluğu, Seyahat, Uluslararası İlişkiler, Gravür.

Abstract

In its 600-year lifetime, Ottoman Empire reigned in three continents, all of which were comprised of diverse ethnicities and cultures. Istanbul was the hub of all economic and administrative decisions made regarding the nations living in this enormous empire. Lying on Europe and Asia with the Bosphorus between them and being also the capital of Eastern Rome and Byzantine Empires before Ottomans, Istanbul has always attracted continuous attraction from neighboring countries. Many explorers and researchers, among whom were also famous artists, who inquired to learn about daily routines of sultans and the Ottoman culture flocked to the city. Artists who studied and painted Istanbul landscapes, palaces, instances of daily life on the streets of the city and ceremonies, either formal or cultural, had all their experience published in books when they returned to their own countries. These books all had engravings that clearly demonstrate how life was in Istanbul back then. This study aims to examine works of several artists who came to live in Istanbul and produced engravings mainly in 18th and 19th centuries.

Keywords: Istanbul, The Ottoman Empire, Travel, International Relations, Gravure.

GİRİŞ

Kültürlerarası iletişimde etkin bir dil olan sanat, politik gelişmelerin temelini de atmıştır. Figüratif resim sanatında gelişmiş batı toplumundaki sanatçılar, Ortaçağ'ın ardından Avrupa'nın doğusunda güçlü olan Osmanlı Devleti'ne seyahat ettiler. Ekonomik olarak dönemin gelişmiş ülkelerinden olan Osmanlı Devleti'nin padişahları, Rönesans dönemini yaşayan ülkelerin başarılı sanatçılarına ağırlamıştır. Sanatçılara istedikleri imkânları sağlayarak eserlerini üretebilmelerine yardımcı olmuşlardır. Savaşların uzun yıllar hüküm sürdüğü Avrupa'nın dışında, sanatçıların özgürce eserlerini üretebilecekleri bu yeni merkez, onlar için cazip olmuştur. Rönesans dönemi ile başlayan süreç içinde bilim ve estetiği sentezleyen sanatçıların öncülüğünde gelişen sanat anlayışı ... bir yapı halini almıştır (Dolunay & Boyraz, 2013, 111).

Rönesans'ın önde gelen isimlerinden Leonardo Da Vinci'nin Haliç'e asmalı köprü teklifi de göz önüne alındığında İstanbul'un sanatçılar tarafından ziyaret edilen merkezlerden biri olduğu anlaşılmaktadır. Fatih Sultan Mehmet'in 1480 yılında Ressam Gentile Bellini'ye kendi portresini yaptırması (Resim 1), Osmanlı'da sanata olumlu yaklaşıldığının göstergesidir. Batı sanatına karşı gösterilen bu olumlu yaklaşımın ardından sanatçılar daha fazla gelmeye başlamıştır.

İstanbul'un fethi ile başlayan değişim Cumhuriyet'in ilanına kadar devam etmiştir. Yerel sanat anlayışı olan minyatür, hat, tezhip ve kalem işi gibi çeşitliliğin yanı sıra özellikle matbaanın kullanılmasıyla birlikte gayrimüslim vatandaşlar olarak bilinen Musevi ve Ermeni vatandaşların Avrupalı sanatçılardan öğrendikleri gravür ve diğer baskı yöntemleri ile Osmanlı Devleti'nde yeni sanatsal yöntemler görülmüştür. İstanbul'u konu alan seyahatnamelerde ziyarete gelen sanatçılara ait gravürler bulunmaktadır.

* Bu çalışma; Yıldız Teknik Üniversitesi, Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğü tarafından desteklenen "Grafiti sanatında batı ve doğu kültürünün sentezi ve yeni bir model arayışı" adlı proje çerçevesinde gerçekleştirilmiştir (2014-08-02-GEPO3).

** Yrd. Doç. Dr. Yıldız Teknik Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Fakültesi, Sanat Yönetimi Anabilim Dalı, Davutpaşa Kampüsü, Esenler, İstanbul, kahramanmehmetemin@gmail.com

*** Öğr. Gör. İstanbul Teknik Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksek Okulu, Maçka Kampüsü, Beşiktaş, İstanbul, gulacti@gmail.com

Resim 1: Fatih Sultan Mehmed'in Portresi

Fetihten sonraki erken dönemlerde ressamalar için kentin en önemli yeri kuşkusuz Sarayburnu ve tarihi yarımadadır. Batılı ressamlarca yapılmış ilk İstanbul resimleri de Sarayburnu'nu gösteren panoramik manzaralardır (Çötelioglu, 2009:13).

Matbaanın etkisi yazılı kaynaklara ait görsellerin artmasına neden olmuştur. Çünkü "Avrupa'da 1453'te Gutenberg'in matbaayı bulmasından sonra, Türkiye'ye gelip yerleşen Museviler matbaayı kurmuşlar ve ilk defa yüksek kalıp kullanarak Yahudi dilinde kitap basmışlardır. 1567 yılında Sivaslı Apkar adında bir Ermeni'nin Venedik'ten basımcılığı öğrenip İstanbul'a dönerken yanında baskı makine ve malzemelerini getirdiği bilinmektedir. Sivaslı Apkar'ın getirdiği bu makinelerle İstanbul'a Ermenice kitap basması, 1627'de ise Rumlar'ın, Londra'dan edindikleri makinelerle Rumca kitap basmaları bu gelişmeleri devam ettirmiştir" (Şentürk, 2012:2).

Matbaanın kullanılmasıyla el yazma eserlerden daha fazla kitap üretebilme imkanı doğmuştur. El yazması kitaplarda kalem işi, minyatür ve kaligrafik süslemeler kullanılmasına rağmen matbaada çoğaltılan eserlerde gravür tarzı baskıyla çoğaltılan eserlere yer verilmiştir.

Şentürk'e göre, yabancı gezginler, Osmanlı yaşantısını, halklarının giysilerini ve mimari görünümleri belgeleyen resimler ve gravürler üretmişlerdir. Ayrıca gelen gezginlerin anılarının yayımlandığı kitapların ve seyahatnamelerin gravürlerle zenginleştirildiği görülmektedir. Bu eserler belgesel değeri yüksek bilgiler sunması açısından oldukça değerlidir (Şentürk, 2012:5). Ayrıca yine "II. Mahmut döneminde İstanbul'a gelen sanatçılar, gravürlerinde genelde Boğaz görünümlerini ve günlük yaşamdan kesitler mesela insanları, doğası, ticari yaşamı, hayvanları, ulaşım araçları gibi sosyal yaşam sahnelerini ele alan gravürler ortaya koymuşlardır. Sadece kentin mimari yönü değil birçok konuyu ele alan gravürler üretmişlerdir" (Şentürk, 2012:4). Osmanlı döneminde yapılan gravürler incelendiğinde büyük bir bölümünün şehrin yüksek kesimlerinden görünen manzaraları olduğu görülmektedir. Hem şehrin içinden geçen boğazın görüntüsünün cezbediciliği hem de şehrin önemli kısmının haritasının oluşturulabilmesi için şehrin manzaraları resmedilmiştir.

Baskı yöntemiyle resim yapma yöntemlerinden en eski olanı gravürdür. Sert bir zemin üzerine resmin oyularak yüzeyde yükseklik değerleri oluşturmak ve boyayla renklendirilip kâğıt, deri ve kumaş gibi yüzeylere bastırılarak sert yüzeydeki resmin aktarılması işlemidir. Gravür bilinenin aksine sadece metal levha oymacılığıyla sınırlı olmayıp ahşap, bakır ve taş gibi başka malzemelerin yontulmasıyla da yapılmıştır. Özellikle ahşaba desenin oyularak baskıda kullanılması yöntemi yerel kültürümüz olan yazma süslemeciliğinde kullanılmıştır ve günümüze kadar bu zanaat devam etmektedir.

Thomas Allom ile W.H. Bartlett'in gravürleri en önemli ve bilinen örneklerdir. Aynı zamanda İstanbul'da yaşayıp bir de atölye sahibi olan Amadeo Preziosi ve J. Brindesi ile ünlü oryantalist J.F. Lewis'in taşbaskı olarak basılmış albümlerinde "pitoresk" bir anlayışla resmedilmiş bir İstanbul çıkar karşımıza.

Figürleriyle Sir David Wilkie, Boğaz görünümüleriyle Preault, E. Flandin ve J. Laurens, panoramalarıyla J. Schranz ve günlük yaşantı ayrıntılarıyla C. Rogier anılması gereken diğer sanatçılardır.

OSMANLI'DA YAŞAM VE SANAT

1299 yılında Osmanoğulları Beyliği ile temeli atılan ve 600 yıl boyunca üç kıtaya yayılarak genişleyen, sınırları içerisindeki hâkimiyeti altındaki topraklarda yaptırdığı mimari yapılarla; hat, tezhip, minyatür ve tekstil sanatındaki eserlerle, hâkimiyetindeki ırkların yaşamlarındaki eşitliğiyle komşu ülkelerin ilgisini çekiyordu.

Osmanlı Devleti'nin mimarlık ve sanat anlayışında kendi üslubunu geliştirmesinden önce Anadolu'da hüküm sürmüş Selçuklu Fars kültürlerinin etkisi büyüktü. İlk yapılan mimari eserlerde Selçuklu etkisi hâkimdi. Hat ve minyatürlerde de Fars etkisi görülmekteydi. Sultan II. Murad'ın sanata olan yakınlığının ardından sanatta ki gelişmeler artmıştır. Özellikle edebiyatta ve mimari de devletin kendi üslubu oluşmuştur. İstanbul'un fethi ile bu gelişmeler hız kazanmıştır. Çünkü İstanbul'da Bizans İmparatorluğu bünyesinde çalışan sanatçıların bir kısmı Osmanlı Devleti himayesine geçip eserlerini üretmeye devam etmişlerdir. Avrupa'da Rönesans yaşanırken Osmanlı'da da bir Rönesans dönemine geçilmiştir. Osmanlı'nın Rönesans anlayışı; mimarlık, edebiyat, tezhip ve giyimi etkilemiştir.

Taşkale'ye göre "Fatih Sultan Mehmed'in 1453 yılında İstanbul'u fethetmesi dünya tarihinde önemli bir dönüm noktası olmuş, kültür ve sanat alanında önemli gelişmelere sebebiyet vermiştir. İstanbul'un çehresinde yapılan yenilikler ve değişiklikler Türklerin yalnız askeri sahada değil, aynı zamanda kültür ve sanat alanında da önemli bir yere sahip olduklarını göstermektedir (Taşkale, 2008:6).

1480 yılında İstanbul'a gelen Ressam Gentile Bellini'ye portresini yaptırması Fatih Sultan Mehmed'in sanata olan yakınlığının göstergesidir. Taşkale'ye göre "Fatih Sultan Mehmed, edip ve şairdir, divan sahibidir. Fatih, âlimdir, ilim adamlarına hürmetkardır. Büyük bir imarcıdır. İstanbul'da yaptığı yenilikler bunun delilidir. İstanbul'un Doğu ile Batı'nın kültür ve sanat merkezi haline gelmesine neden olan Sultan Mehmed Han'ın, İstanbul'da sarayda kurdurduğu nakışhanede hattatlar, nakkaşlar ve müzehhipler tam kadroyla çalışmaya başlamış, sayısız ve mükemmel eserler vermişlerdir" (Taşkale, 2008:7).

OSMANLI DÖNEMİNDE GRAVÜR SANATI

Osmanlı Devleti'ne seyahat eden Batılı sanatçıların beraberinde getirdikleri sanatsal üsluplar, kaldıkları süre içerisinde yetiştirdikleri öğrencilerle kalıcı hale gelmiştir.

18. ve 19. yüzyıllarda Batılı elçilerin maiyetinde, seyyahlarla birlikte veya kendi olanaklarıyla İstanbul'a çok sayıda ressam gelmiştir. Avrupa'da bu dönemde gelişen baskı teknikleri, bu ressamların yaptıkları betimlemelerin gravürlü albümler ve seyahatnameler yoluyla yaygınlaşmasına olanak sağlamış ve 19. yüzyılda Oryantalizmin ortaya çıkışını gerçekleştirmiştir (Çötelioglu, 2009:14).

Gravürün çoğaltılabilir eserler üretilmesinde kullanılan dönemin kolay yöntemi olmasından dolayı seyyah sanatçıların tercih sebebi olmuştur. Yapılan gravürlere bakıldığında genellikle Sarayburnu, Haliç ve Beyoğlu bölgelerinin gravürlerinin yapıldığı görülmektedir. Harita ve yerleşke silüetlerinin yoğunlukta olduğu gravürlerde ayrıca günlük yaşamdan kesintiler ve günlük giysi çizimleri de bulunmaktadır. Günümüze kadar ulaşabilmiş İstanbul'a ait ilk gravür örneği Pieter Coeck Van Aalst'a ait Beyoğlu'ndan çizilmiş İstanbul Panoramasıdır (Resim 3). "Flaman Asıllı sanatçı Pieter Coeck van Aalst Kanuni Sultan Süleyman'ın (1520-1566) ilk dönemlerinde 1525 yılları civarında İstanbul'a gelmiştir" (Çötelioglu, 2009:18).

İstanbul'a ait eski gravürlerden biri de Giovanni Andrea Vavassore'dir. Çötelioglu'na göre Vavassore fetihten sonraki ilk İstanbul görünümünden biri olan haritasıyla İstanbul'u Batılılara tanıtan bir sanatçıdır (Çötelioglu, 2009:18).

Resim 3: İstanbul Haritası (Giovanni Andrea Vavassore)

Aynı dönemde İstanbul'a seyahat eden diğer sanatçılarda şehir panoramaları yapmaya devam etmişlerdir. Bunlardan 155 yılında İstanbul'a gelen Lorichs Kanuni Sultan Süleyman'ın portresini yaparak 2. kez padişah portresi yapabilen ressam olmuştur. Melchior Lorichs için "Danimarka asıllı ressam, mimar, gravürcü, haritacı ve yazar olup 155 yılında Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu'nun elçisi olarak atanan Augier Ghiselin de Busbecq'in maiyetinde İstanbul'a gelmiştir. Burada kaldığı dört yıl içerisinde sayısız desen ve resim yapan sanatçının en ünlü eseri, 11 m. uzunluğunda ve 21 parçadan oluşan İstanbul Panoramasıdır. Gerçekçi ve gözleme dayalı bir anlayışla betimlenen resim, 16. yy İstanbul'u için erken tarihli önemli bir belgedir" (Çötelioglu, 2009:22).

Melchior Lorichs'den sonra İstanbul'a gelen Corneille Bruyn ise bir yıl burada yaşamıştır. İstanbul panoramaları içeren gravürler yapan ressam Üsküdar tarafından çizilen gravürde Sarayburnu, Haliç ve Galata betimlenmiştir (Resim 4).

Resim 4: İstanbul Panoraması (Corneille Bruyn)

Eserde yapılaşmanın sahil kesimlerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Sahile yakın yerlerde günümüze kadar ayakta kalamamış büyük yapılarda yer almaktadır. Boğaz sularının durgun olarak çizildiği eserde dönemin gemileri de çizilmiştir.

İstanbul'un gravürlerle çizilmesi ve seyyahların kitaplarında yer alması ressamların ve mimarların ilgisini çekmeye neden olmuştur. Rönesans dönemini yaşayan Avrupa'dan başarılı sanatçılar ve mimarlar İstanbul'da sanatçılara sağlanan imkânları öğrendikçe merak ederek elçilerin aracılıklarıyla gelmeye devam etmişlerdir. Osmanlı Devleti'nin ekonomik gelişmişliği ve savaşlardaki galibiyetlerinden kazandıkları güçlü yapısı Batı ülkelerindeki aristokrat kesim tarafından hayranlıkla takip edilmekteydi. Batı'da din olgusunun katı kuralları altında eserler üreten sanatçılar Osmanlı'da İslam dininin belli sınırlar çerçevesinde serbest

ortam yaratmasını ve padişahların sanata ekonomik destek oldukları bilgisi ile daha rahat gelmek istemelerine zemin hazırlamıştır.

İstanbul seyahatinde yaptığı gravür ile günümüzde Osmanlı kültürünü tanımlayan ve bu yüzden önemli bir belge olarak görülen eserin sahibi L'espinaŝse'dir. Lale Devri'nin (1703-1730) önde gelen eğlence yerlerinden biri olan Kâğıthane mesiresinde hareketli bir günlük yaşam sahnesinin betimlendiği resimde, arka planda S'adabad Sarayı görünür (Resim 5). Sultan III. Ahmet döneminde Sadrazam Damat Paŝa tarafından saray, 1730 yılında Patrona Halil İsyanı'nda yıkılmış, III. Selim (1789-1807) ve II. Mahmud (1808-1839) dönemlerinde yenilenmiştir. Resim sarayın III. Selim dönemindeki görünümünü belgelemektedir (Çöteliöđlu, 2009:34). çizim incelendiğinde günümüzde şehrin merkez ilçelerinden biri olan Kağıthane'ye bağlı semtte S'adabad sarayı dışında başka yapıların olmadığı ve halkın zaman geçirebildiği geniş mekanların olduğu görölmektedir.

Resim 5: İstanbul Panoraması (L'espinaŝse)

İstanbul'a ait yapıların gravürlerini yapan bir diğer sanatçıda Fransız ressam Jean Baptiste Hilair'dir. Resimleri 18. yy sonları ile 19. Yüzyılın başlarında İstanbul ve Osmanlı yaşamı için belge değeri taşıyan sanatçı, İstanbul'da çalıştığı süre içerisinde dönemin padiŝahı I. Abdulhamid'in bir portresini de yapmıştır (Çöteliöđlu, 2009:44).

Sanatçının İncili Köşk betimlemesi, Gouffier'in Le Voyage Pittoresque De La Greece adlı kitabının ikinci cildinde yer alır. Topkapı sarayının günümüze gelmeyen sahil köŝklerinden biri olan İncili Köşk, 16. yüzyıl sonlarında seyir köŝkü olarak Sadrazam Koca Sinan Paŝa tarafından Mimarbaŝı Davut Ađa'ya yaptırılarak III. Murad'a sunulmuştur (Resim 6) (Çöteliöđlu, 2009:44). İncili köŝkün mimari yapısı ayrıntılarıyla betimlenmiştir. Saray surlarının üzerine konumlandırılan sarayın ismi gibi bir inci değerinde önemli bir konumda inşa edildiği görölmektedir. Bu yüzden İnci Saray ismi verilmiş olabilir.

III. Selim döneminde sarayın hizmetine giren Antoine Ignace Melling ise Voyage Pittoresque de Constantinople et des Rives du Bosphore adlı eserinde yer verdiği gravürde Boğaz'a bakan bir tepede düğün alayı betimlenmiştir (Resim 7). Önde ŝeker nahılları, meyve, çiçek ve gelin çeyizi taşıyanlar, çeşme baŝında kadınlar ve atlılar ile hareketli bir günlük yaşam kesiti ve arka planda Boğaziçi kıyıları görölür (Çöteliöđlu, 2009:45). Halkın özel ritüellerinden biri olan düğün merasiminin sanatçının ilgisini çektiği anlaşılmaktadır. Düğün merasimi ile ilgili çizimde halkın kültürel özelliği de belgelenmiştir.

Resim 6: İncili Köşk betimlemesi (Gouffier)

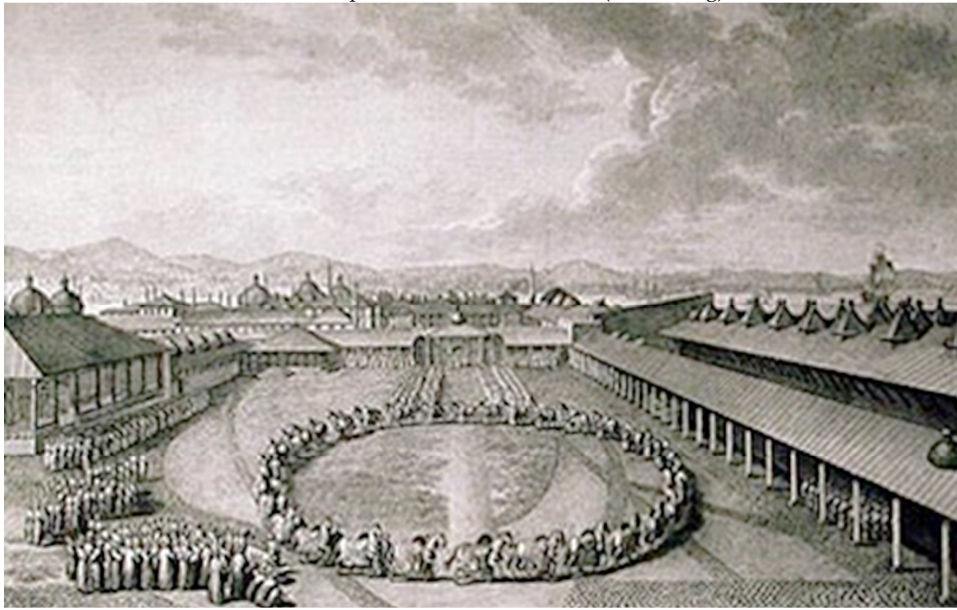
Resim 7: Düğün Alayı (Antoine Ignace Melling)

İstanbul'un betimlemelerinde önemli bir yeri bulunan diğer bir sanatçı ise William Henry Bartlett'tir. Doğu hayranı olan sanatçı İstanbul'da yaşadığı süre içinde (1830) sayısız resim yapmıştır ve bunlardan 83 tanesi daha sonra gravür ile kitaplarda yer almıştır. Bu gravürlerden en bilinenleri Valens Su Kemeru, Kız Kulesi ve Eyüp'ten İstanbul Görüntüsü adlı gravürleridir.

1834 yılında Doğu turuna çıkarak İstanbul'a gelen ve ardından Kudüs'e kadar seyahatine devam eden Thomas Allom, İstanbul'da Üsküdar kıyılarını betimleyen gravürleriyle bilinmektedir. 1835 yılında İstanbul'a gelen Julia Pardoe ise Yedikule Hisarı ve çevresini resmetmiştir. 19. yüzyıl sanatçıların daha fazla geldiği bir dönem olmuştur. Her gelen sanatçı en az bir yıl kalıp geri dönmüştür. Her giden sanatçının çizimleri kitaplaştırıldığında yeni hayranlar oluşmuş ve gelenlerin sayısı sıklaşmıştır. 1842 yılında gelen Fransız ressam Eugene Flandin'de İstanbul'un kalabalıklaşmış şehir yapısından kesitleri çizmiştir. Mihrimah Sultan Cami ve çevresini gösteren çizimi de önemli gravürlerinden biridir.

Resim 8: Tophane'de Çeşme. Taşbaskı (A.I.Melling)

Resim 9: Nöbet, Surre Alayı. Bakırbaskı (J.B. Hilair)

19. yüzyılın 2. yarısında yaşanan teknolojik gelişmelerle fotoğraf makinası icat edilmiş ve insan yaşamında yer edinmeye başlamıştır. Seyyah sanatçıların eskiz defterlerinde karaladıkları çizimler ve suluboya eskizler fotoğraf makinasının kullanılmasına kadar basılan kitaplar için kaynak bilgiler konumundaydı. Özellikle ayrıntıların hâkim olduğu çizimler fotoğraf mantığıyla tüm görüneni kâğıda aktarılmasıydı. Daha sonra gravür tekniğiyle çoğaltılan çizimler kitaplarda yer edinirdi. Sadece gravürle sınırlı olmayan baskı yöntemlerinde taş baskı, bakır baskı, litografi ve ahşap baskı yöntemleri de kullanılmıştı (Resim 8-9). Franz Hegi, Gaspare Fossati ve Camille Rogier İstanbul manzaralarını litografi ile üreten sanatçılardan bazılarıdır.

SONUÇ

İstanbul'un coğrafik ve stratejik önemi, şehrin yüzyıllar boyunca paylaşılmasına neden olmuştur. Büyük imparatorlukların başkenti olarak kullanılan şehirde farklı milletler yer almış ve kendi kültürlerine göre yaşamışlardır. İstanbul'un tarihsel serüveninden günümüze kadar ayakta kalabilen yapılar ise geçmişteki milletlerin ve kültürlerin özelliklerinden deliller olarak görülmektedir. 1453 yılından sonra Osmanlı Devleti'ne başkentlik yapan şehirde İslam dini hüküm sürmüş ve yapılar bu dinin altındaki kültüre göre inşa edilmiştir. Çok dinli kültürden Hristiyanlığa ve Museviliğe kadar etkilerin görüldüğü şehirde İslam dinine ait yapılarda eklenince çok kültürlü bir şehir olma özelliği kazanmıştır. Şehrin bu özelliği onu dünyadaki tüm şehirlerden -Kudüs hariç- ayrı bir özelliğe kavuşturmuştur.

Şehrin başkent olması, kozmopolit yapısı ve ticari öneme sahip olması ziyaretçilerinin olmasına neden olmuştur. Padişaha gelen her elçinin yanlarında getirdikleri mimarlar, ressamalar, müzisyenler, edebiyatçılar ve bilim adamları İstanbul'u inceleyerek yazılar yazmışlardır. Her seyahat edip dönen bilim

adamları ve sanatçılar İstanbul ile ilgili kitaplar yazıp kendi ülkelerinde yayınlamışlardır. Özellikle Avrupa ülkelerinden gelen seyyahlar ülkelerinde merak edilen konularda araştırmalar yapmıştır.

Bizans İmparatorluğu'nun yıkılması ve farklı bir dine mensup ülkenin hızla güçlenmesi Avrupa'da ki ülkeler tarafından daha fazla incelenmesine neden olmuştur. Özellikle Savaşlarda ve ekonomide güçlenen Osmanlı'nın gücünün araştırılmak istenmesi de önemli bir gerçektir. Ayrıca devletin kültürel farklılığı da Avrupa'da merak kaynağı olmuştur. Tüm bu konularda araştırma ve inceleme yapmak isteyen bilginler sık sık özellikle de İstanbul'u ziyaret etmişler ve uzun süreler İstanbul'da yaşamışlardır. Ülkelerine döndüklerinde yazdıkları kitaplarda edindikleri bilgileri içermektedir. Kitapların resimlemeleri ise İstanbul'a seyahat eden ressamlar tarafından hazırlanmıştır. Sanatçılar günlük yaşamlarında yanlarında taşıdıkları çizim defterlerine yaptıkları eskizleri daha sonra baskı sistemiyle çoğaltabilmek için gravür tekniğini kullanmışlardır. Matbaanın icadı da bu aşamada önem arz etmiştir. Edinilen kaynaklara göre günümüze kadar ulaşabilmiş İstanbul'a ait ilk gravür örneği Pieter Coeck Van Aalst'a ait Beyoğlu'ndan çizilmiş İstanbul panoramasıdır. Osmanlı Devleti'nin hâkimiyeti boyunca sayısız sanatçının ziyaret ettiği şehirde yine sayısı bilinmeyen çizimlerin yapıldığı düşünülmektedir. Araştırma boyunca yapılan gravürlerden günümüze kadar ulaşabilmiş ve tarihsel belge özelliği olanlar incelenmiştir. İncelenen eserlerde özellikle şehrin panoramik çizimlerinin bulunduğu görülmüştür. Bu gravürlerde şehrin eski yerleşim yerleri olan Sarayburnu, Beyoğlu, Haliç ve Üsküdar semtlerinin görüntüleri ve semtlerde bulunan yapıların konumları görülmektedir. Çizimlerdeki yapılar incelendiğinde günümüze kadar ulaşabilen yapılar doğrultusunda eski yerleşim şekilleri anlaşılmıştır.

Gravür çalışmalarında panoramik semt görüntülerinin yanı sıra önemli yapıların çizimleri, askeri ve dini törenlerin çizimleri, günlük yaşamdan görüntüler yer almıştır. Günlük giysilerinde çizildiği gravürler vardır. Bunların çizilme nedenlerinin sadece seyahatten anılar olmadığı, sanatçıların kendi toplumlarına bilgi edinmek istedikleri de anlaşılmaktadır. Osmanlı toplumunun yaşam şekli ile ilgili merakların giderilmesi için ayrıntılı çizimler hazırlandığı da anlaşılmaktadır.

Sonuç olarak sanatçıların çizimlerinin sadece görsel beğeni sağlayan bir eser olmakla sınırlı kalmayıp, çizildiği döneme ait yerleşim şekilleri, yapısal özellikler, günlük kıyafetler ve mesleki özellikler gibi özellikleri de belirttiği için gravürler tarihsel belge özelliği de taşımaktadır.

KAYNAKÇA

- AMICIS, Edmondo de (Çev-Filiz Özdem), (2013). *"İstanbul"* İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- ÇÖTELİOĞLU, Aysel (2009). *İstanbul'un Yüzleri 1, İstanbul'un Yüz Ressamı*, İstanbul: İBB Kültür A.Ş. Yayınları.
- DOLUNAY, A., & BOYRAZ, B. (2013). *"Dijital Sanatlar Çerçevesinde Üretilen Eserlerde Teknoloji Kullanımı Ve İnternetin Sergilemeye Etkisi"*. İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi 2 (3), 111.
- GÜMÜŞOĞLU, ŞENTÜRK, Gülfidan (2011). 20.Yüzyıl Türk Gravür Sanatında Figüratif Eğilimler, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- TASKALE, Faruk (2008). "Fatih Divanı", İstanbul Büyükşehir Belediyesi Sanat ve Meslek Eğitimi Kursları El Sanatları Dergisi, Sayı 6, İstanbul: Merkez Eğitim Yayıncılık.